

Imenovati TO ratom danas

U okviru projekta Imenovati TO ratom pokrenuli smo pitanje odnosa rata i privatizacije i pokazali da se krajem osamdesetih godina jedno bez drugog nije moglo desiti. Na ovom odnosu uspostavljen je poredak u kom danas živimo, o čemu svedoči slučaj Savamale, koji analiziramo u ovom broju. Učitelj neznalica i njegovi komiteti

CILJ ovog teksta je da, kroz primer revitalizacije Savamle, pokaže kako ideologija i praksa arhitektonskog projektovanja istovremeno služi socio-političkom inženjermu, koji u kontekstu Srbije i njene nedavne istorije igra naročito neprijatnu ulogu. Revitalizacija Savamale primer je smišljene represije nad kolektivnim pamćenjem veze između procesa tranzicije u kapitalizam i proizvodnje ratova u kojima je nestala socijalistička Jugoslavija. U pitanju je jedan proces, iza kog stoji jedna te ista sprega centara moći.

U Beogradskoj četvrti Savamale već nekoliko godina je prisutna praksa useljavanja kulturnih sadržaja u bivše poslovne prostore opustošenih društvenih preduzeća (Magacin, deo Doma omladine Beograda, počeo je sa radom je u jednom od takvih prostora 2008. godine, a preduzeće KC Grad godinu dana kasnije). Međutim, tek preseljenjem MIKSER FESTIVALA prošle godine iz Luke Beograd u Savamalu ova praksa je dobila politički sadržaj. Pritom treba napomenuti da ni sam izlazak MIKSERA iz Luke nije bez kontroverzi. Od kraja 2008. godine javnost Srbije potresa afera u vezi sa privatizacijom Luke Beograd, koja se često navodi kao jedna od najvećih prevara i pronevera javne imovine u čitavoj istoriji privatizacije u Srbiji¹, inače opterećenju prevarama i proneverama. Suština prevare sastoji se u tome da su kupci Luke, inače ključni ministri i biznismeni i Miloševićevog i svih potonjih režima, Miroslav Mišković (sa članovima porodice) i Milan Beko, odmah nakon preuzimanja većinskog paketa akcija izdejstvovali od gradskih vlasti promenu namene Luke iz industrijskog u stambeno-poslovni prostor, što znači da su po ceni 60% akcija lučkog preduzeća došli do 220 hektara građevinskog zemljišta na jednoj od najatraktivnijih lokacija u Beogradu. Da bi smirili aferu i uverili javnost da Beogradu zapravo i ne treba luka, to jest da je njihova namera da je zatvore opravdana, Beko i Mišković su se 2011. godine doselili da lučke magacinske prostore besplatno ustupe različitim „elitnim“ umetnicima i kulturnim projektima, pa se tako u bivši magacin Srbijateksa uselio projekat SOHO U BEOGRADU, a u silose Žitolina MIKSER FESTIVAL. Posle oštrih javnih kritika umetnika okupljenih oko projekta SOHO U BEOGRADU zbog toga što su prihvatili mecenarstvo i poslužili interesima Miškovića i Beko², MIKSER se tiho i neprimetno izvukao iz Luke i nastavio sa istovetnim angažmanom u Savamali³.

MIKSER FESTIVAL 2012 je kao svoju centralnu temu postavio oživljavanje Savamale, opisujući je kao „magičnu, zapostavljenu, industrijsku četvrt u srcu Beograda (...) Cilj festivala je da Savamali vrati njen nekadašnji status kulturnog i društvenog epicentra grada“⁴. U okviru festivala, alternativnu dugoročnu strategiju razvoja Savamale osmislio je i u saradnji sa Arhitektonskim fakultetom u Beogradu predstavio Ivan Kucina, asistent Arhitektonskog fakulteta i direktor MIKSEROVOG programa „Urbane transformacije“. U razgovoru koji smo vodili za potrebe ovog teksta, profesor Kucina nam je objasnio da se program „Urbane transformacije“ naročito potrudio da okupi postojeće i ohrabri nove nezavisne inicijative za oživljavanje Savamale, sa ciljem da zajednički koncipiraju strategiju njene bottom-up transformacije. „Ono što danas možda ne deluje kao nešto više od skupa efemernih aktivnosti, ima potencijal da preraste u pokretačku snagu moguće urbane budućnosti Savamale“, predviđa Ivan Kucina u dokumentu Bottom-up Urban Development in Action i dodaje: „Početni kapital za ovakvu vrstu bottom-up urbanog razvoja krije se u aktivnim ljudima koji su spremni da uloze sebe u pretvaranje svog socijalno depriviranog okruženja u različite samoodržive građanske

prostore“.

„Početni kapital“ zaista se „krije“, ali na nešto drugačiji način nego što objašnjava profesor Kucina. Ubrzo po uspešnom okončanju festivala, krajem februara ove godine preduzeće MIKSER DIZAJN, čiji osnivači Ivan Lalić, Tatjana Ristić i Maja Lalić stoje i iza MIKSER FESTIVALA, formira zajedničku firmu MIKSER HOUSE sa preduzećem ČELIK. U novom preduzeću ČELIK je vlasnik 51%, a MIKSER DIZAJN 49%. ČELIK je nekadašnje veliko društveno preduzeće smešteno u Savamali, koje se u vreme socijalističke Jugoslavije uspešno bavilo trgovinom metalurgijom. Tokom 2007. i 2008. godine pod sumnjivim okolnostima je prešlo u vlasništvo off-shore firme sa Kipra⁵, koja posluje u sastavu TRIPLE JUMP GRUPE. Nakon privatizacije ČELIK takođe ulazi u sastav TRIPLE JUMP GRUPE, ali umesto novog poslovnog zamaha, koji je očekivan od privatizacije, preduzeće potpuno prestaje sa radom. Njegovi poslovni prostori, uključujući i upravnu zgradu u Savamali, ostaju prazni.

Reč-dve o TRIPLE JUMP GRUPI. Njen osnivač je bivši jugoslovenski olimpijski takmičar i rekorder u troskoku (eng. triple jump) Milan Spasojević, koji i danas figurira za vlasnika, iako je veliki deo vlasništva kompanije skriven na off-shore adresama. U javnosti Srbije ova kompanija je manje poznata po poslovima, a mnogo više po izrazito surovim obračunima sa radnicima bivših društvenih preduzeća koje je privatizovala. U preduzeću 22. DECEMBAR iz Kragujevca, protiv radnika koji su se pobunili za svoja prava TRIPLE JUMP je angažovao grupu fudbalskih huligana „Crveni đavoli“, koji su štrajkače rasturili batinama i suzavcem (22. DECEMBAR je tekstilna industrija koja je zapošljavala uglavnom žene starosti 40 do 50 godina), dok je kragujevačka policija stajala sa strane pravdajući se da nije nadležna za rešavanje sukoba između uprave i radnika u krugu preduzeća⁶. Među članovima TRIPLE JUMP GRUPE su i preduzeća koja su nastala u okviru privrednog sistema DELTA, pod kontrolom Miroslava Miškovića, sa kojim je MIKSER bio povezan i u Luci Beograd.

Ubrzo nakon što su ČELIK i MIKSER DIZAJN formirali zajedničko preduzeće, 29. marta ove godine u nekadašnjoj upravnoj zgradi ČELIKA, ispražnjenoj nakon privatizacije, otvara se MIKSER HOUSE. Bez ikakvih informacija o vlasničkim odnosima, prostor se javnosti predstavlja kao „balkanski dizajn centar“. MIKSER HOUSE zaokružuje ideologiju oživljavanja Savamale, pa kaže: „Prvi svetski rat brutalno prekida savamalsku, urbanističku, kulturnu i ekonomsku renesansu, moralo je da prođe sto godina kako bismo videli nastavak. Na mestu nikada izgrađene palate braće Krsmanović, na trgu duhova, rada se Mikser House, kao prirodni nastavak zlatnog perioda Savamale. Modernističko zdanje zamišljeno je kao stecište dizajnera, muzičara, kreativca, modernista, sanjara o lepšem i boljem Beogradu, Srbiji, Balkanu (...) Partnerstvo kreativnog studija Mikser i TRIPLE JUMP GRUPE iz Beograda na projektu Mikser House-a, je svakako savršen primer deatizacije kreativnog sektora koji sve više i ozbiljnije postaje razvojni mehanizam za ekonomski razvoj grada Beograda. Turistička organizacije Srbije i Beograda već pokazuju neskriven interes za promociju Savamale kao turističke destinacije prvog reda. Mikser house će svojim kreativnim sadržajem svakako u velikoj meri doprineti toj prosperitetnoj ideji“⁷.

Izbor da se Savamala oživi u duhu početka prošlog veka istovremeno znači i zanemarivanje svega što se u međuvremenu desilo. Štaviše, upadljiv je negativan odnos čitavog projekta „oživljavanja“ prema socijalističkom nasleđu Savamale – periodu između dva svetska rata i tokom Drugog svetskog rata, kada je Savamala bila radnička četvrt vrlo važna za razvoj radničkog pokreta (istovremeno sa razvojem planova MIKSERA za vraćan-

za samoobrazovanje

Rilten

uciteljneznalica.org

društvena pitanja

Revitalizacija Savamale arhitektura, ili socijalni inženjering?

je starog sjaja nekadašnjoj zgradi Beogradske berze, nekoliko stotina metara dalje propada spomenik obalskim radnicima Savamale poginulim u Drugom svetskom ratu; natpis na spomeniku se više gotovo i ne vidi), kao i prema posleratnom periodu socijalističkog razvoja, u okviru kog je Savamala postala važna poslovna i saobraćajna četvrt, pa otud u njoj mnoštvo infrastrukturnih i magacinskih objekata koji su danas predmet „oživljavanja“. Budući da se iz MIKSEROVIH propagandnih dokumenata može zaključiti da se od kraja Prvog svetskog rata do otvaranja MIKSER HAUSA u Savamali ništa nije događalo, njihovom politikom se direktno zataškava i deindustrijalizacija poslednjih dvadeset godina, zbog koje su objekti u kojima se oživljavanje Savamale realizuje i ostali prazni. Na našu primedbu da su TRIPLE JUMP GRUPE i druge firme koje su danas vlasnici objekata u Savamali povezane sa radnicima i pljačkom društvene svojine devedesetih godina, Ivan Kucina odgovara: „Pa što ih nisu zabranili kad su tako povezani? Ja radim sa MIKSER HAUSOM i sa svojim prijateljima, a ove ne poznajem. Ako su oni tako zli, zašto nisu u zatvoru?“, a za podatke o vlasničkoj strukturi MIKSER HAUSA, kaže: „Ovo što ste sada naveli su podaci o kojima ja nemam pojma i nisam se time bavio uopšte“. Radi se o podacima iz javnih registara Republike Srbije do kojih smo mi došli utrošivši jedno poslednje na internetu.

Nedavno je i zgrada SRBOLEKA u ulici Kraljevića Marka, u neposrednoj okolini Savamale, takođe postala plen krvavog kapitala. Kupac ovog objekta je ni manje ni više nego ratni ministar pravde Republike Sprske i notorni ratni profiter Momčilo Mandić, veoma važna ličnost u biznis krugovima oko porodice Milošević-Marković⁸. Imovina SRBOLEKA prodavana je iz stečaja, u proceduri koja je, kao i bottom-up transformacija Savamale, u svojoj „nadležnosti“ potpuno slepa i gluva na boju i poreklo novca.

Naravno, ne može se očekivati da se MIKSER bavi poslovima koje su policija i tužilaštvo iz različitih razloga „propustili“ da urade, niti MIKSER to treba da radi. Struktura vlasništva nad

8 <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=425935>

Projekat finansiraju Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava i Holandska Ambasada u Beogradu po programu Matra Embassy Programme. Sadržaj ovog štampanog materijala je isključivo odgovornost CZKDa i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stav Evropske unije.

Imenovati TO ratom

Odborani Filozofski

Odborani Filozofski

ALSERVISA itekako su fizički „bili tu“ dok su branili svoje preduzeće – spavali su na podu kako bi sprečili neprijateljsko preuzimanje, a protiv direktora kog su oni postavili još uvek se vodi krivični postupak koji je pokrenula kontrolna kompanija NELT, koja je na kraju sa uspehom završila preuzimanje METALSERVISIA i odstranila iz njega i iz Savamale i radnike i upravu koju su radnici imenovali i podržavali. Bivši radnici METALSERVISIA, SRBOLEKA i drugih preduzeća koja su radila u ovom kvartu, danas su prisutni u Savamali kroz sporove koje vode pred sudom za svoja radnička i vlasnička prava od kojih nisu odustali. Takvo prisustvo se, međutim, ne priznaje u „kvartu kreativnosti“. Treba napomenuti da je srednja klasa, odnosno onaj deo društva koji još od vremena bivše Jugoslavije zovemo „građanskim slojem“, a koji je u Jugoslaviji izrastao iz državnog i partijskog aparata, zanemarivao slične radničke borbe sredinom osamdesetih godina, sa ciljem uspostavljanja liberalizma. Ovo je sa jedne strane dovelo do dezintegracije Saveza komunista, ali takođe i značajno doprinelo Miloševićevom usponu i ratovima, pošto se jedino putem rata društvena svojina mogla transformisati u privatnu.

Zanimljivo je da Ivan Kucina prihvata radnike kao građane samo u okviru „različitih građanskih inicijativa“, ali ne i u okviru njihovih borbi za vlasništvo, samopravu i radnička prava, odnosno prihvata ih kada oni prihvate vlasničku strukturu i dominaciju eksperata (u ovom slučaju arhitekata) kao datosti i kada private da rade pod njihovom obukom i vođstvom na stvaranju „bolje i lepše Savamale“ po unapred utvrđenim standardima. Ova razlika je bitna jer menja paradigmu progressa iz političke u ekonomsku. I radnici i druge grupe građana mogu da proizvode svoj identitet i svoju „kritiku“ isključivo kao PRODUKTE kulturne i kreativne industrije, ali ne kao političke borbe sa ciljem da promene prirodu odnosa u društvu i vlasti. U dokumentu Bottom-up Urban Development in Action, koji nam je dostavio Ivan Kucina, ističe se: „Ovaj model alternativnog urbanog razvoja zasnovan je na kombinaciji participativnog pristupa u skladu sa principima taktičkog urbanizma kroz prenošenje očišćenih urbanih konflikata i skrivenih društvenih potencijala i prostornih kapaciteta u

moogućnosti urbanog razvoja. Participatome aktivnosti su okupljene u program urbane transformacije nazvan Savamala građanski kvart i u projektne aktivnosti Urbanog inkubatora.“ Urbani konflikti nigde nisu eksplicitno navedeni ni objašnjeni.

Privatizacija je ubrzala stvaranje autoritarnog „autor-skog“ sloja društva koji čine eksperti (ekonomisti, pravnici, stručnjaci društvenih i političkih nauka, arhitekti, dizajneri, umetnici i drugi izvršnici u kulturi, novinari i mediji), čija isključiva funkcija je da stvore tampon između vladajuće elite i „masa“ i omogućie ideološki okvir neophodan za održavanje socijalnog mira – „aktivnu građansku participaciju“ – ili za agresivnu represiju nad društvenim grupama koje se ne pokoravaju ovom modelu.

Skrivajući svoju ulogu pod sloganom „javni interes“, onaj sloj je slep za političko-ideološke strukture koje stvaraju i u kojima radi, za svoj zajednički interes, pa čak i za svoje funkcionisanje kao sloja društva i svoju međuzavisnost, budući da misle o sebi kao o nezavisnim pojedincima. Imajući u vidu njihov autoritet, ekonomsku moć i politički uticaj, daleko su od slobodnih profesionalaca kakvim se predstavljaju. Naprotiv, čine infrastrukturu koja omogućava pljačku zvanu privatizacija.

Pranjem Miloševićevih ministara, kolaboranata i tajkuna od odgovornosti za rat i prebacivanjem krivice na radničku klasu i obične učesnike rata, sprovedeći pritom i represiju nad njima kao radnicima koji se bore za svoja prava u privatizaciji, „autorski“ sloj je stvorio generaciju mladih koji se stide svojih roditelja i njihove prošlosti. Toj mladoj generaciji sada nude glamur srednje klase – depolitizaciju i servilnost u zamenu za ugled, slavu i komfor. Program MIKSER FESTIVALA 2012 zaključen je sledećim rečima: „Savamale – drugi pokušaj. Biće iscrpljujuće i neće se desiti preko noći. Jednoga dana, kad svi kamioni odu i kad fasada najlepše palate i gradu (zgrade Beogradske zadruge, osnovane 1907) povratu svoj izvorni sjaj i lepotu, MIKSER će se spakovati i otići dalje. Tamo gde ga najmanje očekuju“.

Noa Treister, Ivan Zlatić – Učitelj neznalica i njegovi komiteti

1 <http://www.slobodnaevropa.org/content/kraj-afere-luka-beograd/24808937.html>

2 <http://zokstersomething.com/2011/08/15/ana-venica-soho-u-beogradu-%E2%80%9393-umetnicka-elita%E2%80%9D-u-službi-tajkuna/>

3 Interesantno je da, za razliku od žestoko kritikovanog projekta SOHO U BEOGRADU, kolaboracija MIKSERA sa Miloševićevim tajkunima u Luci Beograd nikada nije problematizovana u javnosti Srbije. Razlozi za ovo mogu ležati i u činjenici da MIKSER uživa snažnu političku podršku iz Brisela – izaslanik Evropskog parlamenta za Srbiju Jelko Kacin otvorio je festival u Luci Beograd 2011. godine, kao i ovogodišnje trodnevno predstavljanje festivala u Briselu.

4 <http://mikser.rs/en/about/>